

Cu condeiu și lupa prin Balcanii de azi

De **George Kun**

Călătorind prin Balcani poate fi realmente o experiență hedonistă, o sărbătoare senzorială pentru văz, auz și gust. Frumusețea peisajului, a plajelor, insulelor, munților, pădurilor, lacurilor și râurilor, este absolut copleșitoare. Iubitorii de fructe de mare își vor găsi acolo paradisul, pentru că prospețimea, gustul și rafinamentul în gătit și servirea mâncării sunt toate excelente. Regiunea abundă în zone viticole, sursa unora dintre cele mai bune vinuri europene. Adăugând la asta și muzica omniprezentă atât în localuri, cât și cântatul la reuniuni cu prieteni, ne putem forma o imagine reală a vieții gastronomice și sociale din Balcani.

Fotografii: 1. Parcul National Krka. 2. Cafenea in Dubrovnik. 3. Tur cu caiacul in jurul Dubrovnikului. 4. Casuta cu balcon in Porec, Istria. 5. Vedere spre Dubrovnik. 6. Insula Sveti Stefan din Montenegro (Crna Gora). 7. Cafenea cu Balcon spre mare, Split.

Atât croații cât și montenegriii sunt oameni foarte ospitalieri și e ușor să le fii pe plac, dar ei pot fi și iuți la mânie. Puțină intuiție socială, bun simț și o înțelegere a unor subtilități culturale pot fi de mare folos oriunde în lume, dar în Balcani pot determina diferența dintre o experiență de călătorie foarte plăcută și una absolut mizerabilă.

1) Apă rece se găsește din plin în Croația și în majoritatea localurilor, cafenelelor, restaurantelor, dușurilor de la plajă, toaletelor și chiar a locuințelor. Ea se poate obține în două feluri: fie de la robinetul cu rozeta albastră marcat pentru apă rece, fie de la cel cu rozeta roșie, marcat pentru apa caldă. Rezultatul e același.

2) Toată lumea fumează. Asta include doctori și personal sanitar de spital în timpul serviciului, șoferi de autobuz, funcționari publici la ghișee. Fumatul e pur și simplu omniprezent, adesea chiar și în spații închise, ca de exemplu în interiorul unei mașini. Pentru un nefumător, viața poate fi destul de dificilă. Rugând pe un fumător

să nu fumeze în prezența ta sau să nu-ți sufle fumul în față, e considerat nepoliticos, nelalocul lui. De altfel chiar și o simplă remarcă negativă legată de nesănătosul obicei al fumatului poate duce rapid la deteriorarea atmosferei joviale a unei întruniri, întrucât nefumătorul este considerat un om cu nasu'n sus, care își dă aere și nu știe să se poarte. Din păcate nu se observă niciun simptom de sensibilizare a opiniei publice la daunele fumatului și nici vreun interes al fumătorilor avizați și informați de a se lăsa de acest obicei.

3) Ar fi interesant să vorbim și despre șervețele. Lipsa totală a șervețelor de hârtie în restaurante și cafenele este surprinzătoare. Nu numai că n-ai să vezi pe o masă un suport pentru șervețele lângă solniță și piper, dar nici pe farfurioara de la ceașca de cafea adusă de un chelner. În cafenelele mai bune, cafeaua e servită cu două cubulețe de zahăr și o bucățică de ciocolată sau fursec, dar fără șervețel. Am observat că dacă insiști să ți se aducă un șervețel, chelnerul va fi iritat și în caz că-ți aduce unul, ți-l pune pe masă nepoliticos. Situația este similară și în cazul când ești invitat la prieteni, cu diferența că gazda nu te va scuti de comentarii răutacioase, chiar dacă va pretinde că sunt spuse în glumă, cum că ești un răsfățat cu obiceiuri și pretenții "americane". Până la urmă când am înțeles că lipsa șervețelor este o situație generală, am hotărât să am mereu cu mine o provizie suficientă și la nevoie să le folosesc foarte discret.

Odată, mai mult pentru distracție, am întrebat o chelneriță tânără, simpatică și prietenoasă de la o cafenea unde serveam un "Cafe Latte", dacă ar fi dispusă să-mi vândă un șervețel. Ea a roșit un pic și mi-a răspuns că mi-ar da cu plăcere unul pe gratis, dar ei pur și simplu nu au șervețele, întrucât la ei se servește doar băutură și nu mâncare. În timp ce dădeam din cap aprobator, pretinzând că accept această explicație, m-am uitat la ea și mi-am șters cu palma spuma de lapte de pe buze. Nu pentru că aș fi așteptat un șervețel, ci doar s-o ajut să înțeleagă că șervețelele pot fi utile și pentru băutură, nu doar mâncare.

4) Mâncarea și vinurile în restaurante și taverne sunt de obicei foarte gustoase, iar porțiile sunt și ele generoase, așa că rareori clientul găsește vreun motiv să se plângă. Dacă ești un client regulat sau dacă-l cunoști pe proprietar, sau dacă vii însoțit de prieteni locali, e aproape garantat că vei fi servit mai bine, cu porții mai mari și produse de calitate cea mai bună.

Dacă ești doar un turist cuminte, liniștit și "la locul lui", nu te aștepta la toate avantajele menționate anterior, dar poți totuși conta pe un serviciu adecvat. Pe de altă parte, dacă nu ești un turist cuminte, liniștit și "la locul lui" și îndrăznești să faci comentarii negative, sau și mai rău, să te plângi sau să faci reclamații, lucrurile pot lua o întorsătură neplăcută și chiar periculoasă. Conceptul nord-american după care clientul are întodeauna dreptate este totalmente necunoscut în Balcani, iar reclamantului i se va da o lecție aspră, ori va fi complet ignorat. Am fost martor la o scenă în care un turist olandez s-a plâns de un vin alb – poate că nu era sec, sau nu era destul de rece, sau nu i s-a adus vinul comandat, cine știe...Ospătarul s-a răstit

la el, cerându-i s-o lase mai domol cu mofturile de copil răsfățat și apoi cu o voce și mai ridicată a declarat că "ăsta e un vin foarte bun!", după care s-a întors și a plecat. Nu mai era loc pentru alte schimburi de opinii sau alte negocieri; nota de plată trebuia achitată incluzând și vinul. Am aflat mai târziu că olandezul nu a lăsat niciun bacșiș, dar în Croația, prin tradiție, bacșișul este și așa destul de mic.

Deși am auzit numeroase istorioare neapetisante și chiar grețoase despre modalitățile de răzbunare ale unor ospătari sau bucătari jigniți în orgoliul lor profesional, nu prea le-am luat în serios tocmai pentru că păreau atât de absurde. Asta până când le-am auzit de la prieteni ospătari și bucătari care s-au jurat că sunt reale, unele din propria lor practică. Printre cele mai "nevinovate" metode se numărau adăugarea unor purgative puternice la hrana servită mușterii recalcitrant, în doze care îl vor ține pe bietul om prizonier pe o zi în WC. În cazurile mai grave, cu reclamații serioase, răzbunarea se materializa prin "irigarea" băuturilor și supelor servite cu fluide corporale din arsenalul personalului ofensat.

5) Toată lumea consumă alcool și conduce mașina. Berea se consumă din abundență, iar vinul e nelipsit din meniul mesei de prânz și de cină. Nu am văzut niciodată ca un șofer să bea mai puțin ca alții, nici ca vreunui pasager să-i pese cât alcool a consumat șoferul.

6) Stilul de condus și comportarea rutieră a șoferilor de toate vârstele, pe toate drumurile și șoselele, este pur și simplu uluitor și înfricoșător, pretutindeni în Balcani. Condușul are loc pe trotuare, pe străduțe foarte înguste marcate "numai pentru pietoni", la câțiva centimetri de scaunele și mesele cafenelelor în aer liber, pe scurt în locurile cele mai neașteptate.

Am prins această poză cu fețele îngrozite ale unor consumatori pașnici paralizați de atacul iminent și brutal al Monstrului Negru al Trotuarelor, călare pe 160 Cai Putere, gata să-i facă praf pe toți.

7) Când pietonii traversează pe verde, majoritatea șoferilor în drum spre intersecție își exprimă curtoazia claxonând nebunește ca să-ți atragă atenția că ei viiiîn! în viteză. Abia mai ai timp să decizi dacă vrei să fugi din toate puterile sau vrei să te lași călcat și să mori.

8) Există încă un obicei rutier de-a dreptul înspăimântător. Cu toate că majoritatea șoselelor au numai două benzi, mașinile care întrec doar cu puțin viteza maximă permisă sunt depășite fără cruțare! Evident depășirea se face pe banda de sens opus, în speranța că nu vine nimeni, sau dacă Doamne ferește vine, te vei putea reintegra instantaneu în banda ta. Acest obicei este practicat atât de des încât a ajuns la perfecțiune. Am văzut sute de mașini la o fracțiune de secundă de o coliziune frontală fatală și totuși, în mod miraculos, toate au fost admise înapoi în convoi. Citind ziarele, se poate afla despre miracolele care nu au avut loc. Acest obicei nu este specific balcanic, dar acolo i-am fost martor de nenumărate ori și nu recomand nimănui cu o problemă chiar minoră de incontinență să conducă oriunde în sudul Europei. La urma urmei există metode mult mai sigure de a călători prin Balcani, cum ar fi trenuri, autobuze, sau vapoare. În ultima instanță vizionarea unor DVD de calitate este și ea informativă și în mod cert mult mai ieftină.

9) Recent Croația a fost admisă în Uniunea Europeană. Deși există un grup limitat de persoane care promovează și explică în massmedia multiplele avantaje ale apartenenței la UE, oamenii de rând sunt foarte dezamăgiți și nemulțumiți de acest "progres". Nivelul mediu de viață a scăzut, șomajul este ridicat, prețurile pentru alimente și diferite servicii sunt în continuă creștere și întreaga vină este pusă pe seama sistemului și a restricțiilor impuse de Uniunea Europeană.

Cu toate că moneda oficială continuă să fie Kuna, majoritatea tranzacțiilor, cum ar fi cele imobiliare, vânzarea mașinilor, etc. se face în Euro. Admiterea Croației în UE a avut ca urmare implementarea unor noi reguli și reglementări care sunt cu totul străine spiritului de negociator și tradițiilor balcanice. Una dintre ele, la care am fost martor personal, este noua reglementare strictă referitoare la distribuția și vânzarea medicamentelor în farmacii. Aproape niciun medicament nu poate fi cumpărat fără o rețetă de la medic. În timp ce ne plimbam prin oraș, am întâlnit un vechi prieten și ne-am oprit la o cafea. Neobișnuit pentru oameni care se așează la o cafea, prietenul nostru se grăbea la farmacie să ridice niște medicamente prescrise. Noi am mers cu el la farmacie, doar ca să aflăm că nu au medicamentul cu doza prescrisă, doar cu doză dublă. El a încercat sfios să-l convingă pe farmacist să-i vândă medicamentul cu doza dublă, cu intenția de a lua doar o jumătate de tabletă pentru a avea efectul potrivit. Rezultatul a fost doar o lecție neplăcută asupra pericolului și incorectitudinii cererii sale, fără a menționa caracterul ei ilegal. Din

păcate, doctorul care îi prescriesese medicamentul nu mai era disponibil, deoarece se grăbea să prindă feribotul de ora 2:00 p.m. spre insula Šolta, unde avea o cabană. Am ieșit dezamăgiți de-a binelea, dar și plăcut surprinși de un exemplu de autoritate a legii, care nu era un lucru obișnuit în Balcani. De pe trotuar am văzut o cruce verde, semnul ușor de recunoscut al altei farmacii, aflate la aproximativ 20 de metri de cea din care tocmai ieșisem și i-am propus prietenului meu să-și încerce din nou norocul în următoarea farmacie. El a fost de acord. Și acolo aveau doar versiunea cu doză dublă, cu diferența că farmacistul l-a lăudat pentru ideea de a lua doar o jumătate de tabletă. Era o soluție simplă, practică și satisfăcătoare pentru toți, în ciuda legii prostești.

10) O altă noutate nepopulară inspirată de UE erau taxele. Orice fel de taxe. Croații obișnuiți detestau ideea de a plăti ceva guvernului, nu neapărat pentru că pe ei nu-i interesau explicațiile plictisitoare privind disciplina fiscală și felul în care lucrau guvernele, ci deoarece aveau o neîncredere profundă în guvern și în oamenii foarte corupți care fac parte din el. De fapt în acest sens croații nu se prea deosebesc de alte popoare. Cea mai recentă măsură împotriva evaziunii fiscale este cerința legală ca ofertanții de servicii să elibereze chitanțe pentru orice fel de servicii oferite (fie servirea unei băuturi, a unei gustări, folosirea unei umbrelor pe plajă, efectuarea unui masaj sau servirea mesei la un restaurant). Ba mai mult, clientul trebuie să păstreze chitanța și să o prezinte, la cerere, inspectorilor fiscali cât timp se află încă în incintă. Inspectorii mișună literalmente prin locurile care oferă servicii publice și pun în aplicare amenzi, care nu sunt deloc de neglijat. Până nu demult plata pentru aceste servicii se făcea cu bani gheață, fără niciun fel de înregistrare, aproape garantând evaziunea fiscală. Noile reguli și punerea lor în aplicare au dăunat multor afaceri mărunte și oamenii se tem de folosirea vechilor metode.

11) Croații sunt oameni iubitori de distracție, dar le place să stoarcă cât mai mult profit din mici tranzacții comerciale; natura lor permisivă, slavică se manifestă adesea în modurile cele mai neașteptate. Toate orașele mai mari și stațiunile de pe Coasta Adriaticii s-au pus la punct surprinzător de repede cu serviciile turistice moderne, cum ar fi închirierea de Segway-uri și de biciclete, tururi organizate și, una dintre favoritele mele, închirierea individuală și excursiile organizate cu caiace pe mare. Eu am participat la câteva la Dubrovnik, bijuteria Adriaticii. Excursiile includeau opriri la o peșteră și un tur în jurul insulei Locrum. Se serveau și mici gustări, mai ales în fața peșterii. La sfârșitul excursiei văslașii erau răsfățați cu un pahar de vin roșu și la cerere, chiar și cu al doilea, însoțit de un zâmbet. Eu mi-am spus că un pahar mare de apă sau suc de lămâie îmi vor potoli setea mult mai bine decât unul cu vin și nici nu mă vor ameți. Nu am nimic împotriva să mă amețesc din când în când, dar nu atunci și acolo. Am aflat că se putea rezerva excursia și fără vin, la un preț redus cu 10%, dar acestei opțiuni nu i se făcea publicitate.

Am rezervat a doua excursie fără vin. Când am coborât din caiac, conducătorul grupului, un bărbat din partea locului, înalt, bronzat, cu care am concurat pe durata excursiei, s-a apropiat de mine cu un pahar mare de vin. I-am spus imediat că am rezervat excursia fără vin, dar el s-a uitat la mine ca la un fel de extraterestru și a insistat să bea totuși vinul dacă nu vreau să-l jignesc.

12) După excursia cu caiacul de mare, în drum spre hotel era să fiu accidentat de trei ori într-o jumătate de oră. Mai întâi de un motociclist care făcea slalom pe trotuar, a doua oară de un camion care mergea în marșarier pe trotuar, încercând să se apropie cu spatele de un magazin pentru care adusese marfă, iar a treia oară de un Citroën SUV, parcat jumătate pe trotuar, jumătate pe carosabil, astfel încât oglinda exterioară retrovizoare din stânga, supradimensionată, să fie ferită de mașinile care treceau.

13) Oamenilor din Balcani le place să vorbească mult, de obicei cu alți oameni, dar la sfârșitul unei petreceri, când nu îi mai ascultă nimeni, vorbesc și singuri. Trebuie doar să-și spună părerea! Acest lucru este adevărat în special când se iese cu prietenii și băutul este întotdeauna parte din "distracție". Când devine plictisitor se face o tranziție la cântat. Șansele ca toți să cânte la unison sunt mari și aproape garantate chiar și atunci când nu se consumă băuturi, ceea ce se întâmplă de fapt foarte rar.

Adevărul este că oamenii din Balcani le place nu numai să vorbească, ci și să asculte, mai ales când le răspunzi sincer la întrebări. Acest lucru nu e dificil, pentru că întrebările lor sunt repetitive. Invariabil ei vor atinge subiecte de felul: *Ai o casă sau un apartament? Cât este de mare? Câți metri pătrați are? Cât de mare este curtea? Poți cultiva plante pentru consum propriu? Ai o terasă? Ce tip de mașină conduci? Ce putere are motorul mașinii? Cât costă mașina în Canada, în Euro? Cât costat excursia în Croația, în Euro, Cât câștigi? Fiica ta este măritată "pe bune" cu tipul acela sau doar trăiește cu el? Cât de des mergi la biserică? Numele tău este canadian sau ești evreu?* Când durata chestionării atinge limita mea de răbdare, de obicei schimb subiectul.

14) În general cred că oamenilor din Balcani nu le prea plac străinii. Motivul este probabil invidia, străinii fiind percepuți ca având un nivel de viață mai ridicat. Specimenul "turist" din spectrul mai larg al străinilor este în mod special iritant pentru populația locală, care îi vede pe turiști plângându-se într-una de "lipsa civilizației" și contribuind la ridicarea prețurilor atât la bunurile imobiliare, cât și la hrană. Distincția dintre "ai noștri" și străini este foarte clară. De obicei, când prietenii te însoțesc la un restaurant, ei comunică chelnerului *oni su naši ljudi*, (ei sunt de-ai noștri). Ca rezultat te poți aștepta la un serviciu mult mai bun și o mâncare de cea mai bună calitate, porții mai mari și să nu te înșele la nota de plată. De multe ori, dacă stăpânești suficient de bine limba, chiar și cu un ușor accent, prietenii te vor încuraja să: *pričaj po naški* (vorbește limba noastră) ca să-ți asiguri o servire mai bună și mai prietenoasă.

15) Dacă ești turist, este bine să te porți discret, fără bijuterii și haine bătătoare la ochi un principiu aplicabil aproape oriunde în lume. Totuși, îmbrăcămintea ponosită, ieftină, nu te va scuti de hoții de pe plajă, dacă ei văd sau aud că ești străin. Ei ți-ar fura cel puțin pantalonii, nu pentru că arată bine, ci pentru că ar putea avea în buzunare documente de valoare sau bani. Mi s-a întâmplat și mie și a trebuit să iau un taxi spre casă, doar cu un prosop înfășurat peste costumul de baie ud. Prietenii mei care m-au fotografiat ieșind din mare nu și-au dat seama că voi fi nevoit să merg acasă în felul acesta. Ei bine, nu tocmai, cămașa îmi rămăsese în mod miraculos, pe plajă.